

Bocharova O. Twórczy nauczyciel – utalentowany uczeń / O. Bocharova // Refleksje. – 2015. – № 3. – S. 50-54.

Twórczy nauczyciel – utalentowany uczeń

Olena Bocharova, profesor nadzwyczajny w Katedrze Pedagogiki Specjalnej i Ogólnej Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie

W duszy każdego dziecka są niewidzialne struny. Jeśli je poruszyć umiejętnie, to pięknie zadźwięczą.

Wasył Suchomliński

LEAD

Utalentowane dzieci – to szczególne dzieci, i nasze zwykłe miary do nich w żaden sposób nie przystają. Są one zwyczajne, lecz zarazem niezwykle. Pragną myśleć i pracować. Dzieci uzdolnione znacznie wyróżniają się w grupie rówieśników, niektóre spośród nich już w wieku trzech lat potrafią czytać, rozwiązywać skomplikowane zadania, wyrażać własny punkt widzenia na świat, przyrodę i stosunki międzyludzkie. W okresie szkolnym osiągają pierwsze sukcesy, wyróżniają się tym, że czytają dużo książek. Na lekcjach, gdy większość dzieci dopiero zaczyna rozwiązywać zadanie, uczniowie uzdolnieni proszą, by dać im kolejne, bardziej skomplikowane zadania, co sprzyja rozwojowi ich zdolności.

KONIEC LEADU

O wybitnych zdolnościach człowieka świadczą produkty jego działalności, osiągnięcia uznawane przez społeczeństwo za wartościowe lub takie, które doprowadziły do znaczących zmian w społeczeństwie. Najbardziej znane definicje uzdolnień opierają się na podejściu humanistycznym i zakładają, że każde dziecko posiada pewien rodzaj zdolności. Pomimo faktu, że dla wielu psychologów i pedagogów jest to dość kontrowersyjne podejście, pozwala ono zastosować teorie uzdolnienia w praktyce współczesnej szkoły.

Problemy z definicją „uzdolnienia”

Brak jednoznacznej w definicji pojęcia „uzdolnienie” doprowadził do powstania problemu obiektywności w wyłanianiu jednostek uzdolnionych. Opisany problem dotyczy

zarówno jakościowego, jak i ilościowego podejścia do identyfikacji kategorii uzdolnionych dzieci.

Przede wszystkim postaram się wyjaśnić pojęcie „uzdolnienie”, którego znaczenie zmieniało się w ciągu dziesięcioleci. Ukraińska badaczka Ołena Kulczyćka uważa, że „uzdolnienie jest złożonym i kompleksowym zjawiskiem, zawierającym zespół kognitywnych, sensorycznych i indywidualnych cech człowieka”. Według uczonej pojęcie „uzdolnienie” zawiera takie składowe, jak: wysoki poziom intelektualny; zdolność człowieka do twórczości; wytrwałość – stanowiąca podstawową cechę jednostki; pragnienie osiągnięcia sukcesu; emocjonalne zafascynowanie sprawą oraz zainteresowanie pewną dziedziną nauki¹.

Wybitny psycholog Aleksiej Leontjew wielokrotnie podkreślał, że rozwój dziecka odbywa się przy wsparciu innych ludzi, ponieważ od wczesnego dzieciństwa Chłonie ono wiedzę, interpretację, ocenę przedmiotów i zjawisk świata zewnętrznego. Stąd ogromną rolę odgrywają pierwsi nauczyciele dziecka – rodzice².

Kolejnym istotnym etapem jest praca z nauczycielami, którzy potrafią dostrzec talent dziecka, i którzy nie boją się takiej pracy. Tylko w takich warunkach rozwija się prawdziwy talent, ale takie sytuacje są niestety dosyć rzadkie.

Warunki pracy z uczniem zdolnym

Praca z dziećmi uzdolnionymi wymaga wdrożenia pewnego systemu pedagogicznego. Częściami składowymi systemu mającego na celu rozwiązanie tej kwestii są: koncepcja zdolności; diagnostyka psychologiczna (identyfikacja poziomu zdolności); prognozowanie rozwoju dzieci uzdolnionych; technologie i metodyki wychowania, nauczania i rozwoju potencjału twórczego jednostki³.

Sprzyjającymi warunkami pracy z utalentowanymi uczniami są: kształtowanie pozytywnej motywacji do uczenia; stałe doskonalenie metodycznego systemu pracy z utalentowanymi dziećmi; świadomość wśród pedagogów i pracowników administracji szkoły, że realizacja systemu pracy ze zdolnymi dziećmi jest jednym z priorytetowych kierunków pracy szkoły; włączenie do pracy z utalentowanymi uczniami w pierwszej kolejności nauczycieli, którzy mają szczególne predyspozycje. Tylko twórczy, kreatywny nauczyciel może wykształcić twórczą i kreatywną jednostkę. W tym celu pedagog powinien zweryfikować swoje

---

¹ O. I. Кульчицька, *Обдарованість: природа і суть*, „Обдарована дитина” 2007, nr 1, s. 16–24.

² O. A. Бочарова О. А. Обдаровані діти в Польщі: соціально-педагогічна підтримка: монографія 2012, s. 480

³ Л. В. Жук, *Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи*, „Обдарована дитина” 2009, nr 1, s. 3–7.

umiejętności, zmodyfikować pracę z uczniami, dostosowując ją do wymagań współczesności, działać innowacyjnie i kompetentnie.

Jednym z ważniejszych zadań oświaty jest stworzenie odpowiednich warunków pedagogicznych dla samorealizacji dzieci uzdolnionych, ich pełnowartościowego rozwoju i wykorzystania w przyszłości wybitnych zdolności. Wart pamiętać, że takie dzieci są bardzo wrażliwe na ocenę ich działalności, zachowania i myślenia.

Praca z utalentowanymi dziećmi generuje dodatkowe wymagania związane z profesjonalizmem pedagoga: teoretyczną wiedzę w zakresie zdolności, praktyczne doświadczenia, emocjonalną stabilność, czujność, kreatywność.

Pedagogiczny system buduje się na czterech bazowych ideach:

- 1) na uświadomieniu wartości każdego dziecka jako unikalnego, неповtarzalnego człowieka;
- 2) na niewyczerpanej możliwości rozwoju każdego dziecka, w tym liczbie jego twórczych zdolności;
- 3) na priorytecie wewnętrznej wolności przed zewnętrzną, jako wolności koniecznej dla twórczego samorozwoju;
- 4) na rozumieniu natury twórczego samorozwoju: samopoznania, twórczego samookreślenia, twórczej samorealizacji człowieka.

Natan Lejtes jako jeden z pierwszych pedagogów opisał zapotrzebowanie utalentowanych dzieci na umysłową pracę, ich skłonność do poznania. Zadaniem nauczyciela jest im pomóc i skierować ich działalność na ujawnienie potencjału i jego realizację.

Rola nauczyciela dzieci uzdolnionych

Często o utalentowanych ludziach mówi się, że mają oni „iskrę bożą”, lecz żeby z tej iskry rozpalil się płomień, należy dołożyć niemałych starań. Stała praca nie tylko z uczniami, ale i nad sobą, przynosi określone wyniki.

To, czy zdolności ucznia zostaną zidentyfikowane i rozwinięte, zależy od wielu czynników, w tym również w dużej mierze od aktywności nauczyciela.

Istnieją cztery typy postaw nauczycieli przejawiające się w:

- 1) niemożności wyłonienia zdolności ucznia ze względu na niewystarczającą wiedzę pedagoga;
- 2) ignorowaniu i hamowaniu zdolności ucznia (brak chęci poświęcenia mu dodatkowej uwagi);

- 3) niemożności wyłonienia i hamowanie zdolności ucznia z przyczyn obiektywnych (czasami uczeń przejawia zdolności z innej dyscypliny niż specjalizacja konkretnego nauczyciela);
- 4) zastosowaniu specjalnej wiedzy sprzyjającej rozwojowi ucznia uzdolnionego⁴.

Rozpatrzmy bardziej szczegółowo te cztery typy postaw nauczycieli.

Dwa pierwsze są przyczyną powstawania u dziecka tak zwanego syndromu nieadekwatnych osiągnięć. Dzieje się tak w sytuacji, gdy uczeń nie wykorzystuje swoich możliwości i nie rozwija w pełnym zakresie posiadanych talentów i zdolności.

Typ trzeci świadczy o niewystarczającej wiedzy i doświadczeniu, czyli kompetencji zawodowej, ponieważ wykwalifikowany pedagog powinien zauważyć zdolności lub braki u dziecka.

Czwarty typ cechuje nauczyciela ucznia uzdolnionego. Taki pedagog wyróżnia się wysokimi cechami zawodowymi i osobistymi, bogatym doświadczeniem w nauczaniu i wychowywaniu uczniów zdolnych oraz wysokimi rezultatami pracy.

Wymiana doświadczeń stanowi istotny element wspierania edukacji uzdolnionych dzieci. Prawie we wszystkich szkołach organizuje się przedsięwzięcia mające na celu stworzenie warunków dla ujawnienia i maksymalnego rozwoju intelektualnych zdolności uczniów, pragnących zajmować się działalnością intelektualną.

Badacze sugerują, że pracujący z uczniami uzdolnionymi nauczyciel powinien posiadać następujące cechy:

- ogólne zawodowe przygotowanie pedagogiczne (wiedza i umiejętności przedmiotowe), psychologiczno-pedagogiczne i metodyczne (ważne jest nie tylko realizowanie tradycyjnych form nauczania, ale i umiejętność aktywizowania i rozwijania uzdolnień dziecięcych; umożliwianie uczniom swobody działań);
- cechy osobiste o znaczeniu zawodowym (wysoki poziom motywacji poznawczej i wewnętrznej, adekwatna samoocena, system kontroli wewnętrznej itd.);
- zdolność identyfikacji przejawów uzdolnień intelektualnych, twórczych, artystycznych, sportowych; umiejętność nawiązywania poprawnych relacji z dziećmi uzdolnionymi, które często cechuje wysoki stopień wymagań wobec siebie samych, a w związku z tym należy wykazywać życzliwą postawę w trakcie oceniania działalności uczniów;
- życzliwość wobec dzieci, ciepło, troska, poczucie humoru, entuzjazm, pewność własnych umiejętności, tolerancja, energiczność, wysoki poziom intelektu⁵.

---

⁴ O. Voczarova O. *Pedagogiczne wsparcie dzieci uzdolnionych w szkołach Polski i Ukrainy*, 2011.

⁵ М. М. Янковчук, *Розвиток обдарованості: практичний досвід*, "Обдарована дитина" 2009, nr 2, s. 64.

Ukraiński badacz Wiktor Kocur podkreśla duże znaczenie współpracy nauczyciela z uczniami uzdolnionymi, uwzględniające takie zasady psychologiczno-pedagogiczne, jak:

- kształtowanie relacji na zasadzie współpracy;
- organizacja nauczania na podstawie osobistego zaangażowania ucznia, jego zainteresowań i zdolności indywidualnych (sprzyja kształtowaniu poznawczej subiektywnej aktywności dziecka bazującej na jego upodobaniach wewnętrznych);
- swobodny wybór form, kierunków, metod działalności (sprzyja rozwojowi myślenia twórczego, umiejętności krytycznej oceny swoich możliwości i pragnienia samodzielnego rozwiązywania coraz trudniejszych zadań);
- zaszczepienie idei możliwości przezwyciężenia trudności, osiągnięcia celu w trakcie wspólnej działalności pedagoga i uczniów, samodzielnej pracy uczniów (sprzyja wychowaniu silnych jednostek, zdolnych wykazać się wytrwałością i dyscypliną);
- rozwój systemowego myślenia intuicyjnego, umiejętności uogólnienia i uszczegółowienia informacji (dyscyplinuje umysł ucznia, kształtuje myślenie twórcze, nieszablonowe);
- humanistyczne, subiektywne podejście do wychowywania (przewiduje absolutne uznanie godności jednostki, jej prawa wyboru, wyrażania własnej myśli, samodzielnego działania); stworzenie nowego środowiska pedagogicznego (budowanego na podstawie współpracy pedagogów, kolegów, zwolenników twórczego wychowania dzieci)⁶.

Nauczyciel dzieci uzdolnionych powinien: posiadać wiedzę z zakresu psychologii, być empatyczny wobec ich problemów i zainteresowań, posiadać zdolność identyfikacji talentów, a następnie ich aktywizacji i rozwoju. Powinien także: wierzyć w ucznia, torować mu drogę i ułatwiać jego działalność, życzliwie oceniać działania, umieć postawić się na miejscu ucznia, być zawodowcem najwyższej miary w nauczaniu swojego przedmiotu, posiadać wiedzę psychologiczno-pedagogiczną i warsztat metodyczny, a także wyróżniać się wysokim poziomem intelektu, szeroką erudycją, twórczym światopoglądem.

Podsumowanie – kilka porad

Opierając się na doświadczeniu osób zaangażowanych w pracę z dziećmi uzdolnionymi, można stworzyć rodzaj instrukcji psychologicznej, poradnika dla takiego pedagoga. Poniżej kilka takich porad.

---

⁶ В. П. Коцур, *Обдаровану молодь – у вищу школу: завдання університетської освіти*, [w:] *Навчання, виховання і розвиток обдарованої особистості: ретроспектива і перспектива. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, Видавництво “КСВ”, Переяслав-Хмельницький 2010, s. 3–4.

1. Studiujcie i przyjmijcie wszystkie indywidualistyczne właściwości zachowania swojego ucznia: jego niechęć bezwarunkowego podporządkowania się i przyjmowania wszystkiego na wiarę, jego zwyczaj spontanicznego wypowiedania się na głos, przerywania innym, wyłączania się w czasie lekcji. Takie dziecko trzeba zrozumieć i przyjąć jego specyfikę, by następnie myśleć o jego edukacji i nauczaniu.
2. Zdolny uczeń ma bardzo wysoką samoocenę. U takich dzieci samoocena bywa skrajnie sprzeczna, cechuje się stałym przechodzeniem od uświadomienia swoich szczególnych możliwości do pełnego ich zanegowania. Jednocześnie utalentowanemu dziecku potrzebna jest wysoka samoocena, właśnie z niej dziecko czerpie siłę dla swojej codziennej napiętej pracy.
3. Ważna jest wiara, że temu dziecku dane jest zrozumieć i dokonać tego, co dla innych jest nieosiągalne. Nie jest sekretem, że szkolnemu nauczycielowi ciężko jest uwierzyć, że uczniowie mogą być zdolniejsi od niego. Albert Einstein pisał: „Umysłowe poniżenie i gnębienie ze strony niewykształconych i egoistycznych nauczycieli czynią w młodocianej duszy spustoszenia, które objawiają się następnie w dojrzałym wieku”.
4. Zwracajcie uwagę i nie ignorujcie nawet, na pierwszy rzut oka, absurdalnej idei zaproponowanej przez ucznia. Zdaniem Nilsa Bora, właśnie „szaleńcze” idee stworzyły współczesną fizykę.
5. Nie przeżywajcie i nie obrażajcie się na to, że – nie zważając na włożone wysiłki – wasz przedmiot i wy sami nie jesteście przez ucznia lubiani. Nie oczekujcie szczególnej wdzięczności od utalentowanego ucznia za to, że przeznaczycie dla niego znacznie więcej czasu i pracy niż na pozostałych; najprawdopodobniej uzna on to za normę i nawet może tego nie zauważyć.
6. Szczególną rolę w pracy z takimi dziećmi odgrywa samokształcenie. Wszak zdolność utalentowanego dziecka do samodzielnego uczenia się jest niezwykle wysoka. Nauczyciel stale musi pamiętać o tym, że jego wychowankowie nauczyli się nabywać wiedzę samodzielnie, samokształcenie stanowi w tym wypadku ich immanentną cechę.

Podsumowując, należy stwierdzić, że nauczyciel pracujący z uczniami zdolnymi powinien posiadać szczególne cechy osobowości, nie tylko intelektualne lecz także moralne, a także swoisty „bagaż” metodyczny. Nauczycielowi w pracy z uczniem zdolnym pomaga także poczucie humoru.

Bibliografia

Бочарова О. А: *Обдаровані діти в Польщі: соціально-педагогічна підтримка: монографія*, Горлівка: Вид-во ГДПІМ 2012.

Коцур В.П.: *Обдаровану молодь – у вищу школу: завдання університетської освіти*, [w:] *Навчання, виховання і розвиток обдарованої особистості: ретроспектива і перспектива: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції*, Вид-во „КСВ”, Переяслав-Хмельницький 2010, s. 172.

Кульчицька О.І.: *Обдарованість: природа і суть*, „Обдарована дитина” 2007, nr 1, s. 16–24.

Лейтес Н.С.: *Психология одаренности детей и подростков*. под ред. Н.С. Лейтеса, Издательский центр „Академия”, Москва 1996, s. 416.

Сухомлинський В.О.: *Серце віддаю дітям*, Вибрані твори: в 5-ти томах. - К.: Радянська школа 1977, Т.3, s. 278.

Янковчук М.М.: *Розвиток обдарованості: практичний досвід*, “Обдарована дитина” 2009, nr 2, s. 64.

Woczarova O.: *Pedagogiczne wsparcie dzieci uzdolnionych w szkołach Polski i Ukrainy*, Kraków 2011.